

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М. П. ДРАГОМАНОВА
ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

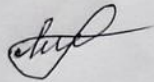
Пояснювальна записка

до дипломного проекту бакалавра

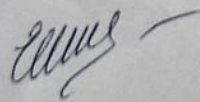
на тему:

КОМПОЗИЦІЯ «СХІДНІ МОТИВИ» ТА НАВЧАННЯ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ
ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ЗОБРАЖЕННЮ ТВАРИН НА УРОКАХ
ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

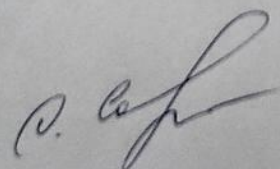
*Текст містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне
джерело*

Виконала: студентка 4 курсу, групи 40 ом
напряму підготовки
023 Образотворче мистецтво,
декоративне мистецтво,
реставрація
Максименко Аліна Максимівна

Керівник: Шалварова К.С., старший викладач
кафедри образотворчого мистецтва
НПУ імені М.П.Драгоманова

Рецензент: Сова О.С., к.п.н., доцент кафедри
образотворчого мистецтва
НПУ імені М.П. Драгоманова

КИЇВ 2020

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М. П. ДРАГОМАНОВА

Факультет педагогіки і психології

Кафедра образотворчого мистецтва

Освітньо-кваліфікаційний рівень бакалавр

Напрямок підготовки 02 Культура і мистецтво

Спеціальність 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація

Олександр

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
професор Шевнюк О.Л.

"23" вересня 2020 року

ЗАВДАННЯ
НА ДИПЛОМНИЙ ПРОЕКТ СТУДЕНТУ

Максименко Аліна Максимівна

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи (проекту) Композиція «Східні мотиви» та навчання учнів закладів загальної середньої освіти зображенню тварин на уроках образотворчого мистецтва

Керівник роботи (проекту) Шалварова Катерина Станіславівна, старший викладач кафедри образотворчого мистецтва Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова,

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом від "20" жовтня 2020 року № 3

2. Строк подання студентом роботи (проекту) 22 травня 2021 року

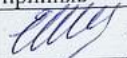

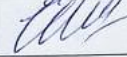
3. Вихідні дані до роботи (проекту).

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

- розглянути мистецтво анімалістичного жанру в історичному розрізі;
- здійснити аналіз процесу та основних прийомів зображення тварин;
- простежити за динамікою процесу творчого пошуку при роботі над авторською композицією у техніці анімалістичного живопису;
- дослідити роль і значення навчально-творчої діяльності учнів загальних середніх навчальних закладів з художнього освоєння анімалістичних мотивів у їх творчому розвитку;
- розробити завдання для ефективного навчання зображенню тваринних мотивів учнів в системі загальної середньої освіти.

5. Перелік матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень) полотно на підрамнику 110x80, олія

6. Консультанти розділів роботи (проекту)

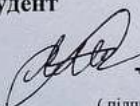
Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	Шалварова К.С., ст..вик. каф.ом.НПУ		
2	Шалварова К.С., ст..вик. каф.ом.НПУ		

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломної роботи (проекту)	Строк виконання етапів роботи (проекту)	Примітка
1.	Затвердження теми дипломного проекту	Жовтень	викон.
2.	Збір теоретичного, практичного та творчого матеріалу до дипломного проекту	Листопад	викон.
3.	Затвердження ескізів дипломного проекту	Березень	викон.
4.	Творча робота над дипломним проектом	Березень	викон.
5.	Формулювання висновків дипломного проекту	Квітень	викон.
6.	Попередній захист проекту	Червень	викон.

7. Дата видачі завдання **23 вересня 2020 р.**

Студент

Максименко А.М.

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Керівник роботи (проекту)

Шалварова К.С. старший викладач

(прізвище та ініціали, науковий ступінь, вчене звання)

Примітки:

1. Форму призначено для видачі завдання студенту на виконання дипломної роботи (проекту) і контролю за ходом роботи з боку кафедри і директора інституту (декана факультету).
2. Розробляється керівником дипломної роботи (проекту). Видається кафедрою.
3. Формат бланка А4 (210 × 297 мм), 2 сторінки

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М. П. ДРАГОМАНОВА

ПОДАННЯ
ГОЛОВІ ДЕРЖАВНОЇ ЕКЗАМЕНАЦІЙНОЇ КОМІСІЇ
ЩОДО ЗАХИСТУ ДИПЛОМНОГО ПРОЕКТУ

Направляється студент Максименко А.М.
(прізвище та ініціали)

до захисту дипломної роботи (проекту)

за напрямом підготовки **02 Культура і мистецтво**

спеціальністю **023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація**

на тему: Композиція «Східні мотиви» та навчання учнів закладів загальної середньої освіти зображенню тварин на уроках образотворчого мистецтва
(назва теми)

Дипломний проект і рецензія додаються.

Декан Факультету Олефіренко Т.О. проф.Олефіренко Т.О.
(підпис)

Довідка про успішність

Максименко А.М.

(прізвище та ініціали студента)

за період навчання на факультеті педагогіки та психології з 2017 року до 2021 року повністю виконав навчальний план за напрямом підготовки, спеціальністю з таким розподілом оцінок за:

національною шкалою: відмінно 64,10%, добре 35,90%, задовільно 0,0 %;

шкалою ECTS: A 64,10%; B 33,30%; C 2,60%; D 0,0 %; E 0,0 %.

Секретар факультету

 Адамський С.О.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Висновок керівника дипломної роботи (проекту)

Студент (ка) Максименко Аліна Максимівна досить відповідально поставилася до роботи над теоретичною та практичною частинами дипломного проекту. Уважно вивчала літературні та он-лайн джерела з теми, постійно консультувалась з керівником, дослухалась до зауважень та виправляла помилки.

Керівник роботи (проекту) _____

(підпис)

“28” травня 2021 року

Висновок кафедри про дипломну роботу (проект)

Дипломний проект розглянуто.

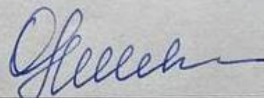
Студент _____ Максименко А.М.

(прізвище та ініціали)

допускається до захисту даного проекту в Державній екзаменаційній комісії.

Завідувач кафедри

образотворчого мистецтва _____ професор О.Л.Шевнюк

Примітки:

1. Зазначаються дані щодо навчальних досягнень студента за період навчання у вищому навчальному закладі, висновок керівника дипломної роботи (проекту) та висновок кафедри про дипломну роботу (проект).

2. Формат бланка А5 (148×210 мм), 2 сторінки.

ВІДГУК НА ДИПЛОМНУ РОБОТУ

Максименко Аліни Максимівни

(Прізвище, ім'я, по-батькові)

Зі спеціальності 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація

ОКР бакалавр

Тема дипломної роботи **КОМПОЗИЦІЯ «СХІДНІ МОТИВИ» ТА НАВЧАННЯ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ЗОБРАЖЕННЮ ТВАРИН НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА**

Матеріали полотно, олійні фарби

1. Актуальність теми

Залучення учнівства закладів загальної середньої освіти до вивчення і зображення анімалістичних мотивів у різних видах і техніках образотворчого мистецтва збагачує художній досвід учнів, розширює їх зображувальні можливості, виховує в них емоційно-ціннісне ставлення до навколишнього середовища і мистецтва, любові до багатого і різноманітного тваринного світу.

2. Позитивні якості роботи

Студентка Максименко Аліна глибоко дослідила анімалістичний жанр, його історичний розвиток та популярність у різних видах візуальних мистецтв, символіку тварин у різних культурах, здійснила аналіз процесу творчого пошуку під час роботи над авторською анімалістичною композицією. Також показала роль і значення навчально-творчої діяльності учнівства закладів загальної середньої освіти по художньому освоєнню анімалістичних мотивів у творчому розвитку і розробила завдання для навчання зображенню тварин дітей різних вікових категорій.

3. Практична цінність висновків і рекомендацій

Практичне значення дослідження полягає в розробці рекомендацій щодо впровадження в практику закладів загальної середньої освіти ефективної системи завдань із зображення анімалістичних мотивів, яка може бути продуктивно використана з метою вдосконалення кваліфікації вчителів мистецьких дисциплін, процесу образотворчого навчання дітей.

4. Наявність недоліків

У практичній частині роботи хотілося б бачити більш деталізованим передній план і фактуру шерсті й пір'я тварин.

4. Загальна оцінка роботи

Враховуючи якісно виконане студенткою теоретичне дослідження та практичну частину дипломного проекту, її робота заслуговує на високу оцінку.

Науковий керівник

старший викладач кафедри образотворчого мистецтва

НПУ імені М. П. Драгоманова

Шалварова К.С.

(прізвище, ініціали)

«28» травня 2021 р.

РЕЦЕНЗІЯ НА ДИПЛОМНУ РОБОТУ

Максименко Аліни Максимівни

(Прізвище, ім'я, по-батькові)

Зі спеціальності 023 Об'єктове мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація
ОКР Бакалавр

Тема дипломної роботи

Композиція "Східні мотиви" та навчання учнів ЗЗСО зображенню тварин на уроках образотворчого мистецтва

1. Висновок про ступінь відповідності виконаної роботи дипломній кваліфікації і профілюючій спеціальності Дипломна робота повністю відповідає кваліфікації та професійності спеціальності

2. Перелік позитивних якостей роботи (з виділенням елементів творчості)

Творча частина кваліфікаційної роботи Максименко А.М. виконана на високому професійному рівні, відзначається творчим пошук авторської манери та трактуванням обраної тематики. Композиція ермітажна, динамічна та цікава.

У теоретичній частині дипломного проекту проведено ґрунтовну наукову роботу, проаналізовано велику кількість вітчизняних методичних джерел, став підґрунтям розробки авторської методики навчання зображенню тварин учнів ЗЗСО. Високий процес авторської роботи під час критичної перевірки

3. Перелік основних недоліків роботи

До недоліків відносять деяку нероблячість елементів переднього плану. Проте зауваження не є суттєвими і не впливають на загальну високу якість роботи

4. Загальна оцінка роботи кваліфікаційна робота
зашифрована на позитивну оцінку

5. Висновок про можливість присвоєння випускнику кваліфікації

Випускниці Максименко А.М.
можна присвоювати кваліфікацію
бакалавра одностороннього мистецтва
на основі якісно виконаної квалі-
фікаційної роботи

Рецензент

Сова О.С.

Сова О.С.

(прізвище, ініціали)

канд. пед. наук, доцент кафедри
одностороннього мистецтва НПУ
ім. М.П. Драгоманова

(вказати вчений ступінь, наукове звання, посада та місце роботи)

« 12 » травня 20 21 р.

Довідка
про результати антиплагіатної перевірки бакалаврської роботи

Комісією з академічної етики факультету педагогіки і психології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова здійснено перевірку бакалаврської роботи на тему: **Композиція «Східні мотиви» та навчання учнів ЗЗСО зображенню тварин на уроках образотворчого мистецтва**

студентки (та) 4 курсу спеціальності 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація щодо дотримання норм академічної етики.
ППП студента **Максименко А. М.**

За результатами аналізу роботи та аналізу звіту подібності, який було згенеровано системою виявлення збігів/ідентичності/схожості компанії UNICHECK, комісія дійшла до наступного висновку (*вибрати один з варіантів*):

1) Комісією *не виявлено* академічного плагіату. Дана бакалаврська робота може бути допущена до захисту на засіданні Екзаменаційної Комісії.

2) Комісією *частково виявлений академічний плагіат 3,41%, а саме порушення процедури цитування наукових джерел.* Дана бакалаврська робота *може бути допущена до захисту на засіданні Екзаменаційної Комісії.*

3) Комісією виявлено академічний плагіат (обґрунтування факту академічного плагіату додається). Дана бакалаврська робота не може бути допущена до захисту на засіданні Екзаменаційної Комісії.

4) Інше

Голова комісії

Секретар комісії

Матвієнко О.В.

Шулігіна Р.А.

Дата 6 травня 2021 р.

Ім'я користувача:
Матвієнко Олена Валеріївна

ID перевірки:
1007865259

Дата перевірки:
15.05.2021 12:52:26 EEST

Тип перевірки:
Doc vs Internet

Дата звіту:
15.05.2021 13:16:13 EEST

ID користувача:
95448

Назва документа: **Диплом Максименко**

Кількість сторінок: 46 Кількість слів: 10865 Кількість символів: 81422 Розмір файлу: 159.35 KB ID файлу: 1007960631

3.41% Схожість

Найбільша схожість: 0.86% з Інтернет-джерелом (http://skviravo.ucoz.ru/uvaga_pervoklas/obr_mist.doc)

3.41% Джерела з Інтернету

141

Сторінка 48

Пошук збігів з Бібліотекою не проводився

0.44% Цитат

Цитати

4

Сторінка 49

Не знайдено жодних посилань

ЗМІСТ

ВСТУП.....	2
РОЗДІЛ 1 АНІМАЛІСТИЧНИЙ ЖАНР, ЙОГО ОБРАЗНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ.....	7
1.1 Історія розвитку анімалістичного жанру.....	7
1.2 Аналіз художніх творів художників-анімалістів.....	22
1.3 Робота над художнім і технологічним виготовленням авторської композиції.....	25
РОЗДІЛ 2 ЕФЕКТИВНЕ НАВЧАННЯ ЗОБРАЖЕННЯ ТВАРИННИХ МОТИВІВ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	29
2.1 Мета і зміст навчання зображення тваринних мотивів на уроках з образотворчого мистецтва у закладах загальної середньої освіти.....	29
2.2 Система завдань для ефективного навчання зображенню тваринних мотивів учнів в системі загальної середньої освіти.....	34
ВИСНОВКИ	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	43
ДОДАТКИ.....	45

ВСТУП

Актуальність дослідження. Мистецтво народилося з появою людства. Стародавні люди, навіть не усвідомивши повністю себе людиною, відчували необхідність зображувати навколишній світ на поверхні. Анімалістичний жанр – перший жанр зображень створених людиною. Саме зображення періоду палеоліту містили в собі сюжети тварин, природу, мисливські сцени. Сьогодні, цей жанр залишається популярним.

Оволодіти мистецтвом зображення навколишнього у графіці, живописі, об'ємі може кожен, але для цього необхідно ознайомитися з історією та жанрами мистецтва, аналізувати багатий спадок талановитих художників. Використовуючи знання про колір та різноманітні живописні техніки художник може наділити реалістичними характеристиками та фактурами тварин, художники будь-якого рівня кваліфікації отримують корисний досвід. За допомогою фарб та інших матеріалів художник може майстерно вловити та відтворити красу дикої природи.

Анімалістичний жанр – цікава тема як для дітей, так і для дорослих. Тварини настільки безпосередні і чарівні, що хочеться увічнити кожен момент їхнього життя. Вони дуже своєрідні натурники і робота з ними вимагає від художника особливої витримки і вправності. Тварині не можна пояснити, чому потрібно так довго сидіти в одному положенні. Але результат кропіткої роботи майстра виправдовує себе: наші маленькі друзі на полотнах дарують нам позитивні емоції та гарний настрій.

Фарби дають можливість досягнути живописного злиття тонів, робить зображення унікальним. У той же час можна легко отримати фактуру шкіри, шерсті та інші ефекти. За допомогою художнього матеріалу можна створити непрозорий, прозорий і напівпрозорий ефект. Картини, написані гуашшю мають особливу яскраву текстуру. Це матеріал чудово підходить для навчання дітей живопису. При роботі в анімалістичному жанрі можна

використовувати різні матеріали та техніки такі як: олівці, туш, акварель, гуаш, глина, пластилін, папір.

Залучення учнів загальних навчальних закладів до художньо-творчої діяльності у техніці живопису гуашшю, вивчення і зображення ними анімалістичних мотивів у цій техніці збагачує образотворчий досвід учнів, розширює їх зображувальні можливості, знайомить з цікавою художньою технікою, виховує в них емоційно-ціннісне ставлення до навколишнього середовища і мистецтва, любові до багатого і різноманітного тваринного світу.

Тому розробка системи завдань ефективного навчання зображення анімалістичних мотивів учнів загальних середніх навчальних закладів, ознайомлення їх з технікою анімалістичного живопису та художнім виконанням зображень тварин у цій техніці є сьогодні надзвичайно актуальною.

Мета дослідження – розробити та обґрунтувати систему завдань для ефективного навчання учнів зображенню тварин в системі загальної середньої освіти; створити творчу композицію «Східні мотиви» в цій техніці.

Завдання дослідження:

- розглянути мистецтво анімалістичного жанру в історичному розрізі;
- здійснити аналіз процесу та основних прийомів зображення тварин;
- простежити за динамікою процесу творчого пошуку при роботі над авторською композицією у техніці анімалістичного живопису;
- дослідити роль і значення навчально-творчої діяльності учнів загальних середніх навчальних закладів з художнього освоєння анімалістичних мотивів у їх творчому розвитку;
- розробити завдання для ефективного навчання зображенню тваринних мотивів учнів в системі загальної середньої освіти.

Об'єкт дослідження – навчання образотворчому мистецтву учнів у загальноосвітніх навчальних закладах.

Предмет дослідження – методика навчання зображення тварин на уроках з образотворчого мистецтва.

Методи дослідження:

- аналітичний – для вивчення мистецтвознавчої та психолого-педагогічної літератури анімалістичного жанру та технології анімалістичного живопису;
- систематизація, класифікація та узагальнення – для визначення сутності та змісту навчання зображенню тваринних мотивів учнів в системі загальної освіти;
- метод класифікації та узагальнення – для визначення змісту навчальних завдань по зображенню тваринних мотивів, їх доцільність у навчальних закладах;
- моделювання – для конструювання оптимальних методів ознайомлення учнів з даною темою.

Наукова новизна одержаних результатів:

- розроблено систему завдань, для ефективного навчання зображенню анімалістичних мотивів учнів середніх навчальних закладів;

- конкретизовано особливості творчого пошуку в процесі роботи над авторською композицією "Східні мотиви", оволодіння технологією зображення тварин;

- подальшого розвитку набули уявлення про вплив образотворчого мистецтва та зокрема створення композицій з тваринних мотивів на формування творчої особистості учнів.

Практичне значення одержаних результатів:

Теоретичне значення дипломної роботи полягає у дослідженні виникнення та розвитку анімалістичного жанру, а також описанні методики створення анімалістичної композиції в кольорі.

Практичне значення дослідження полягає в розробці рекомендацій та ефективної системи завдань із зображення тваринних мотивів та навчання

основам образотворчого мистецтва учнів в системі загальної освіти, яка може бути продуктивно використана з метою вдосконалення кваліфікації вчителів мистецьких дисциплін, процесу образотворчого навчання дітей в позашкільних установах, збагачення методичної складової художньо-педагогічної практики та художньо-естетичного виховання молоді, а також професійної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

РОЗДІЛ I. АНІМАЛІСТИЧНИЙ ЖАНР, ЙОГО ОБРАЗНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ

1.1. Історія розвитку анімалістичного жанру.

Анімалізм (анімалістичний жанр, від лат. Animal - тварина) - жанр образотворчого мистецтва, де тварини є героями творів живопису, фотографії, скульптури, графіки, декоративного мистецтва. Це жанр візуального мистецтва, присвячений нашим меншим братам. Анімалізм поєднує природничі науки та художні принципи. Художників, що працюють в анімалістичному жанрі та зображують тварин (звірів, птахів, комах, риб та ін) на своїх полотнах, називають анімалістами. Це дуже своєрідний напрямок візуального мистецтва. Його примітною особливістю є те, що картини не несуть глибокого смислового навантаження [21].

Коріння цього напрямку живопису сягають часів первісних людей. Вони були першими живописцями, які створили наскальні малюнки тварин. Первісні художники намагалися з максимальною точністю передати анатомію звіра чи птаха, витонченість їх рухів, небезпеку, що виходить від них. Часто тварина наділена людськими рисами, вчинками та емоціями. І сьогодні вчені вражені дивовижною точністю у передачі анатомічних особливостей тварин. Метою давнього художника було передати свої знання і досвід нащадкам, систематизувати і гармонізувати навколишній світ.

Зображення тварин зустрічаються серед найрізноманітніших народів стародавнього Сходу, Африки, Азії та Океанії. Їх зображення можна побачити на вазах греків, у живописі, в скульптурі. Скульптурні пам'ятки тварин та анімалістична кераміка є невід'ємною частиною історії Стародавньої Греції [15].

Анімалізм активно розвивався у Стародавньому Єгипті. Вишукані зображення тварин зустрічаються на розписах палаців і гробниць. Майстри того часу намагалися органічно і реалістично малювати

світ природи. У цій країні у багатьох богів, яким поклонялися жителі, були голови тварин або птахів. Таким чином, анімалістичний напрям став частиною релігії та єгипетської культури загалом. На особливу увагу заслуговують портрети богів з головами тварин: сокола, шакала, крокодила, осла. У цих величних зображеннях чітко проглядається схилення людини перед вищими силами. Саме у Стародавньому Єгипті анімалізм отримав нове забарвлення.

Картини художників тієї епохи наповнені гармонією і особливою красою, прихованими символами і натяками. Китайські майстри вміло малювали не лише вугіллям і фарбами, але і тушшю. Зображення та скульптури тварин і птахів знайдені в багатьох древніх культурах світу. У середні віки художники в основному зображали тварин на картинах як частину фольклору. У європейському мистецтві анімалізм почав бурхливо розвиватися в середні віки з появою «бестіаріїв» - збірників статей з науковими описами та ілюстраціями тварин. Майстри малюнка зображували не тільки реальних, а й вигаданих звірів - Мантикора та гадюк, грифонів. Були поширені алегоричні казкові птахи та звірі, намальовані у народному художньому стилі. Улюбленими персонажами майстрів того часу були собаки. Вірні друзі оточували людину вдома, на прогулянці, на полюванні. Відомий венеціанський живописець 16 століття Веронезе вводить образ собаки в релігійні сюжети - тварини йдуть за підніжжям Спасителя. Лише в епоху Відродження анімалізм почав розвиватися в реалістичному напрямку. Відомий німець Альбрехт Дюрер, який творив в епоху Відродження, залишив численні акварелі і літографії, досить реалістично передають образи тварин («Лев», «Кролик», «Лелека» та інші). Воістину видатним анімалістом вважається фламандець Франс Снайдерс (XVI-XVII ст.). Його натюрморти з мисливськими трофеями - справжні шедеври, що прикрашають численні галереї та виставкові зали Європи. Одні з найбільш популярних картин художника - «Оленяче полювання», а також «Лисиця і кішка». В цей період художники вперше почали малювати представників тваринного світу з натури. Зробити це було

досить складно, оскільки, на відміну від людей, тварини не здатні позувати [10].

В Європі анімалістичний жанр у живописі набирає популярності з 17 століття в Нідерландах та Фландрії, а з 18 століття у Франції та Росії. Навіть знамениті Рембрандт, Да Вінчі, Дюрер, Рубенс зображували тварин на своїх картинах. У російському мистецтві Серов наділив образи тварин особливим значенням - його ілюстрації до байок Крилова передають ідеї повчальних текстів із неповторною жвавістю та сатиричністю. Для цього автор одягає тварин в одяг, надає їх образам сатиричний підтекст. Тварини набувають людських рис. Основна мета цих художників - відобразити красу, силу, граційність і велич тваринного світу. Пізніше, окрім захоплення силою, красою та спритністю тварин, характерними для романтизму, актуальною стала тема їх точного вивчення [11].

Основним завданням анімаліста може бути як точність зображення тварини, так і художньо-образні характеристики, включаючи декоративну виразність або наділення тварин рисами, діями та переживаннями, властивими людям (наприклад, зображення антропоморфних персонажів для казок і байок).

У скульптурі широко поширена анімалістична кераміка. Стилізовані фігури тварин зустрічаються серед пам'яток тваринного стилю в мистецтві Стародавнього Сходу, Африки, Стародавньої Америки, в народному мистецтві багатьох країн.

XIX-XX століття трохи відчужували анімалістів від романтизму та піднесеності у створенні образів тварин. Ці кілька століть ознаменувались піком популярності цього жанру в художній графіці. Реалізм стає характерною рисою епохи. Художники вчаться зображати структуру хутра, колір оперення, частини тіла та характерні пози тварин з максимальною точністю, прагнуть ідеально передати анатомію тварини. Колір, постава, звички - на картинах все настільки фотографічно, що часом важко побачити слід пензля художника. Пізніше в анімалізмі набув поширення гіперреалізм,

коли дрібні деталі висувуються на перший план, увага зосереджується на одній з якостей тварини. Радянські анімалісти у своїй роботі успішно поєднували науку та естетику. Точне пізнання тваринного світу, тісні стосунки з ним перепліталися у творчому тандемі з красою та декоративною привабливістю образів [13].

Сучасні живописці – справжні майстри. Зрештою, дуже важко реально зобразити звіра чи птаха, оскільки неможливо змусити його позувати. Сьогодні анімалізм у живописі тісно переплітається з мистецтвом фотографії. Інтерес до зображення тварин не згасає. Вони є частиною живої природи, красою, якою милувалися художники в усі часи. Зображення тварин – птахів, звірів, комах, земноводних - вимагає особливого підходу, вишуканої обробки. Багато картин живописців визнано високими творами мистецтва.

Тварини займали особливе місце не тільки у мистецтві. Ми знаходимо їх відображення в археологічних пам'ятках, одязі, іграшках, посуді та інших предметах побуту та народних промислів, зброї, нумізматиці та геральдиці.

Цікавими у контексті теми є ідеї слов'ян про світовий порядок, що найповніше відображались у зображеннях тварин і найдовше зберігались у народній творчості. Птахи, коні, леви, грифони прикрашають предмети народного одягу, прядки, меблі та посуд, є головними героями народних розписів, іграшок, тоді як образ кожної тварини традиційно та глибоко символічний. Слов'яни вірили, що всі ми наділені різними характеристиками, властивими різним тваринам. Кожна тварина, звір, птах чи риба, найменший мураха має свій характер, історію та магічну силу. З часом ставлення людей до тваринного світу змінюється, людина більше уваги приділяє красі навколишньої природи та її мешканцям, що знайшло своє відображення у найрізноманітніших творах образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва, але закріплений за твариною символ, певні смисли, вкладені різними культурами, традиціями, часто прочитуються і зараз [14].

Так, наприклад, Лелека символізує в ряді традицій достаток, родючість, довголіття, материнські почуття, віщує удачу, народження дітей (так само, як і чапля). Гусак у космогонічних концепціях та відповідних міфах часто виступає як птах хаосу, але водночас як творець Всесвіту, який поклав золоте яйце - сонце (образ великого Гоготуна в єгипетській міфології). У гностичній традиції гусак є втіленням святого духу, символом передбачення та пильності. У середні віки в Європі вважалося, що гуси - це кріплення відьом.

Жаба здавна асоціюється з водним світом – дощем, річками та швидкими потоками, з похмурими болотами ряски [5]. За європейськими забобонами вона – супутник відьом, що нагадує смерть і муки грішників. Ця демонічна символіка походить із давніх країн Близького Сходу і, ймовірно, заснована на відразі, спричиненій слизом, що покриває тіло цієї тварини [14].

Баран – сонячна енергія, палка пристрасть, мужність, імпульсивність, впертість – це символ вогню, елемент як творчий, що пожирає, так і вимагає жертв. У Стародавньому Єгипті спіральні роги вважалися емблемою сили бога сонця Амона-Ра, куди була перенесена символіка бога-творця світу Хнума, зображеного з головою барана. Як 1-й знак зодіаку – Овен символізує циклічну родючість природи та сонячне тепло протягом березневого рівнодення. Це астрологічний знак холеричного темпераменту і вогненної планети Марс. Серед євреїв священний баранячий ріг, шофар, є емблемою захисту [1]. Вівці ж – лагідність, смиренність – християнський символ пастви, яку легко обманути і тому вона потребує керівництва.

Антилопа символізує грацію, швидкість, гостроту зору, духовний ідеал та засоби пересування для богів як в африканських, так і в індійських традиціях. Для бушменів у ПАР антилопа є втіленням верховної істоти - творця світу Кагна, а в Малі – центрального героя релігій. культ, який наділяв людей землеробськими навичками. За ісламськими віруваннями, її прекрасні очі символізують споглядальне життя [5].

Олень – позитивний символ, пов'язаний зі сходом сонця, світлом, чистотою, оновленням, творінням і духовністю. Дорослий самець оленя –

сонячна емблема достатку, його розгалужені роги символізують Дерево життя, сонячні промені, довголіття та відродження серед американських індіанців та деяких інших народів. Олень також асоціюється з мужністю і пристрасстю, а в Китаї – багатством і удачею.

Осел ще з греко-римської міфології відомий як символ жадібності, впертості та смішної дурості, але насправді його символіка набагато ширша. Так, наприклад, осел був обраний Ісусом Христом для входу в Єрусалим на знак його смирення. Таким чином, віслук став символом смирення, терпіння та злиднів у християнській традиції. На відміну від цього, осел відіграє зловісну роль як в єгипетській, так і в індуїстській міфології.

Зубр – символ лякаючої, але мирної сили в Індії, Азії, Північній Америці. Зубри (у Північній Америці) символізують силу торнадо, процвітання та родючість чоловіків для індіанців низовин. Високий статус буйвола в Індії та Південно-Східній Азії зробив його тут священною твариною [13]. У Китаї спокійна сила домашнього буйвола асоціювалась із споглядальним життям: згідно з легендою, мудрець Лао-цзи залишив Китай, їдучи на буйволі.

Бик – це влада, сила, чоловіча родючість, багатозначний символ божественності, стихійних сил природи, що змінили своє значення в різні епохи в різних культурах. У ритуалах та іконографії бик представляв і місяць, і сонце, і землю, і небо, і дощ, і посуху, силу, яка захищала жінок і чоловічу силу, матріархат і патріархат. Як символ смерті та відродження він був центральною фігурою в культурі Мітри, дозороастрійської іранської релігії, поширеної у значній частині Римської імперії, раннього "конкурента" християнства [3].

Верблюди – символ стримання, стримана побожність – це асоціації, що відображають вірування християн, що верблюд здатний смиренно нести важкий вантаж і проїжджати великі відстані без води. Ісус Христос використав верблюда як метафору труднощів отримати багатих на небо: "Для

верблюда зручніше пройти крізь вуха голки, ніж для багатія увійти в Царство Боже" (Євангеліє від Марка 10:25) [18].

Віл – це сила, терпіння, наполеглива праця; скрізь – позитивний символ. Будучи древнім потужним помічником в оранці, віл вважався дуже цінною твариною, що стало причиною його частих жертвоприношень, особливо в культових ритуалах, пов'язаних із жнивами та потомством [14]. В образотворчому мистецтві часто зустрічаються образи смерті, в чій візки запрягають чорних волів, вони також можуть бути атрибутом алегоричної фігури Ночі.

Корова – стародавній символ материнського молока і космічних сил (як бик), що створили світ. У багатьох культурах від Стародавнього Єгипту до Китаю корова була уособленням Матері-Землі. Горіх, єгипетська богиня неба, зображувався у вигляді корови із зіркою в животі, ноги якої стояли на чотирьох чвертях земного диска. Велику Матір Хатор, богиню неба, радості та любові, годувальницю всіх істот на землі, також часто зображували у вигляді корови.

Вовк – жорстокість, зрада, жадібність, зло, але також мужність, перемога, турбота про їжу. У ранніх скотарських спільнотах вовк представлений у міфах, фольклорі та казках як хижацьке творіння природи. Величезний, жахливий вовк був одночасно символом обжерливості та сексуальності. У скандинавському міфі символом хаосу був гігантський вовк Фенрір, який ковтає Сонце в кінці світу. Вовк – священна тварина Аполлона в Стародавній Греції та Одіна у скандинавській міфології.

Борсук в Японії як розумний лукавий чоловік зі злим характером, герой багатьох казок, часто зображуваний у них як егоїст, який піклується лише про свій живіт. Білка у багатьох народів це символ достатку. У Європі ж білка є символом руйнівних, жадібних тварин. Бобер – символ майстерності та працьовитості, а в християнській традиції – аскетизму. Видра асоціюється з родючістю та обрядами релігійного посвячення як в Африці, так і в Північній Америці. Китайці приписували надзвичайно високу сексуальну

активність цим доброзичливим і грайливим тваринам, і в казках вони часто перетворюються на жінок, які спокушають чоловіків. Горностаї ж уособлює чистоту і цнотливість. На додаток до білосніжного хутра, його з концепцією чистоти асоціювала віра, що горностаї гинуть, якщо їх біла зимова шуба забрудниться. Прикраса хутра горностаїв на одязі або головних уборах дворян, суддів та майстрів символізувала моральну чи інтелектуальну чистоту [24]. Гієна у європейській традиції символ боягузливої жадібності та лицемірства; середньовічна християнська метафора про сатану, що харчується грішниками.

Гіпопотам символізує грубу силу, руйнівність, плодючість - тварина з вираженою амбівалентною символікою. Богиня-бегемот Таварет – покірنا істота, напівлюдина-напівтварина з величезним животом, що тримає в лапах папірус, що має захисну силу, що символізує безпеку жінок і дітей.

Дельфін символізує спасіння, трансформацію, швидкість, силу моря, любов, герб Христа Спасителя. Символіка дельфіна походить безпосередньо від природної доброзичливості, грайливості та розуму цього морського ссавця. У грецькій, критській та етрусської міфологіях самі боги подорожують на дельфінах. Вважалося також, що дельфіни рятують потоплюючих героїв або доставляють душі на Острови Блаженства (що згодом вплинуло на їх значення в християнській символіці).

Їжачок – культурний герой для ранніх кочівників у Середній Азії та Ірані, пов'язаний з даром вогню та землеробства. Подібне значення надавали дикобразу у Східній Африці. Згорнутий у колючу кульку, це була аналогія сонячним променям. Їжак асоціювався з войовничістю, оскільки він був атрибутом Іштар, вавилонської богині війни.

Заєць найчастіше асоціюється з Місяцем (через їх ігри при світлі місяця), це також символ родючості, бажання, розмноження, циклічного відродження, спритності, швидкості, пильності та магічної сили. В африканських, індійських, кельтських, буддистських, китайських, єгипетських, грецьких, індійських та тевтонських міфах заєць асоціювався

з місячним та жіночим циклом розмноження. В імперському Китаї заєць був символом інь і передвісником удачі (у Китаї він також символізував гомосексуалізм). Деякі північноамериканські індіанські племена підняли зайця до статусу культового героя. Євреї вважали зайця нечистою твариною. Від цього та від свого сексуального апетиту він став у християнстві символом пожадливості.

Змія – найскладніший з усіх тваринних символів, а можливо і найдавніший, її сексуальна та сільськогосподарська символіка залишалася основним елементом і більш пізніх зміїних культів. Однак, очевидні аналогії з пенісом і пуповиною (поєднання чоловічих та жіночих символів у змії) не цілком пояснюють майже універсальну символіку змії в міфології. Змія була насамперед магічним релігійним символом сил, що породили життя, іноді вона зображала самого Бога-Творця. Ороборо, змія, яка кусає власний хвіст, є символом не тільки вічності, але й божественної самодостатності. Змія вважалася постійним контактом із таємницями землі, вод, темряви та потойбічного світу – самотньою, холоднокровною, потайною, часто отруйною, швидкою, здатною ковтати тварин більших за себе і омолоджуватися, скидаючи шкіру. Форма тіла змії, як і інші її характеристики, породила багато порівнянь – з хвилями та горбистою місцевістю, рівнинними річками, корінням лози та дерев, веселкою та блискавками, спіральним рухом Космосу [12]. Така різнобічність показує, що змія має подвійну репутацію, потенційно небезпечна і часто є як емблемою смерті та хаосу, так і життя. Прикладом її позитивної символіки є таке поняття йоги, як "кундаліні" – символ внутрішньої сили, психічної енергії та прихованої духовної сили – змієподібний кулька життєвої енергії, що знаходиться в основі спинного мозку. В Єгипті змію називали "урай" або "діадема фараона" – захисна зміїна емблема царської влади, що скидає ворогів. Змія, звита навколо сонячного диска, або кобра з головою лева, були звичайними емблемами захисту. В Індії божества-кобри (наги) були символами захисту і мали позитивну репутацію, як, наприклад, на

зображенні Будди, що сидить під притулком кобри з сімома капюшонами. В Індії змії часто є охоронцями святинь, джерел води та скарбів. У давньогрецькому міфі змія охороняє золоті яблука Гесперид, а також дерево, на якому висить золоте руно.

Змія, звита навколо забороненого дерева в раю, є сюжетом, що має багато паралелей у фольклорі. Єва запропонувала Адаму заборонений плід (символ святотатської спроби здобути божественну силу), що можна трактувати як застереження євреям: не спокушайтеся такими конкуруючими культурами. Звідси єврейська та християнська традиція, яка подає змію як ворога людства і навіть ототожнює її з Сатаною.

Кобра включає основну символіку змії. Кобра, яка піднялася над землею і відкрила капюшон, мала особливо сакральне значення в релігійному мистецтві Індії та Єгипту. Посох Аарона, який перетворився на кобру, що налякала фараона, цілком міг бути просто коброю, що піднімається в атаку. Немає сумнівів, що засіб, який Клеопатра вибрала для свого самогубства, була маленькою коброю. Велика індійська кобра була міфологізована і стала чарівною Нагою – берегинею скарбів [2].

Кабан – символ примітивної сили, нахабної агресії, безкорисливої хоробрості практично по всій Північній Європі та в кельтській традиції, де кабан був загально визнаним символом воїнів. Він мав сакральне значення: як символ сонця в Ірані та як символ місяця в Японії, де білий кабан був табу під час полювання. Кабан став єврейським та християнським символом тиранії та пожадливості [8].

Короп у Китаї – емблема мужності, чоловічої статевої енергії, в Японії - міцність самураїв, можливо, через контраст між його енергійними стрибками у воді та спокоєм у той момент, коли він спійманий і вмирає. Його довголіттям також захоплювались на Сході, коропа також був символом удачі.

Кит – символ колосальної природи, стародавній символ відродження (ковчег і утроба), найбільш чітко виражений у біблійній казці про Іону, якого проковтнув і вигнав назад "великий кит".

Коза – маскулінність, потенція, пожадливість, хитрість та руйнівні тенденції у чоловіка; родючість і турбота про їжу у жінки. Неоднозначна символіка кози розпадається по статевій лінії. Коза Амальтея була шанованою годувальницею грецького бога Зевса (у римській міфології Юпітер), її ріг – рог достатку (символіка заснована на корисних властивостях молока для годування дітей). Життєва сила козла вражала старожилів, про що свідчать його асоціації з деякими шумерсько-семітськими та грецькими богами. Козли є аналогією для грішників в євангельській проповіді на Судний день, коли Христос відокремить їх від овець і відправить у вічний огонь (Євангеліє від Матвія 25:32, 25:41). Звідси, ймовірно, козоподібний вигляд середньовічного диявола, асоціації, підкріпленої репутацією козла як злої руйнівної істоти. Кози також були уособленням дурості.

Койот – творча або шкідлива винахідливість. Серед індіанців Північної Америки койот має репутацію великого обманщика, вмілого та хитрого. Шошони та інші західні племена вважають, що койот несе відповідальність за смерть, поряд з іншими стихійними лихами (мороз, повені).

Кішка символізує хитрість, здатність перетворюватися. Ясновидіння, кмітливість, уважність, чуттєва краса, жіночий гнів. Ці майже повсюдні асоціації мали різну символічну вагу та значення в древніх культурах. В Єгипті, де існував дуже значущий культ богині з головою котів Бастет, коти вважалися священними тваринами, які були добрими. В іконографії кіт зображувався як помічник сонця, відриваючи голову потойбічного змія. Кішку також асоціювали з іншими богинями Місяця, такими як грецька Артеміда, Роман Діана та скандинавська Фрея (яка їхала на колісниці, запряженій котами) [20]. У Стародавньому Римі свавільність і свобода поведінки, властиві котам, зробили їх емблемою свободи. Однак в інших місцях їхні нічні крики та лякаючі зміни зовнішності (розширення зіниць, звільнення та втягнення кігтів, раптові переходи від спокою до агресивності) викликали негативну символіку [15].

Краб – місячний символ, оскільки своєю поведінкою нагадує фази Місяця – він скидає оболонку, щоб знайти нову, що змусило австралійських аборигенів задуматися про зв'язок краба з ідеєю народження. Така ж символіка іноді використовується в християнській традиції. Інки вважали краба ненажерою, щовечора з'їдаючого шматочок місяця, в результаті чого той спадає.

Крокодил – руйнівна обжерливість, він є виконавцем Божої кари; володар води і землі, життя і смерті. Для європейців ці тропічні тварини були скоріше легендою та викликали почуття ворожості та незрозумілого жаху. В Індії крокодил був зображений у вигляді риби з головою крокодила, однієї з істот, на яких Вішну міг подорожувати. В єгипетському релігійному мистецтві смерть часто зображають як крокодила. У образотворчому мистецтві американських індіанців крокодил з'являється з відкритим ротом, в який щоночі заходить сонце, а в міфах народів Центральної Америки він виступає як творець землі або як помічник богам під час цього процесу. На Сході крокодил іноді виступає як величезне морське чудовисько, як один із образів хаосу або як дракон, що уособлює зло. Подібна символіка крокодила зустрічається у багатьох країнах Азії, де він уособлює конфлікт між водою та землею. У Китаї його вважають винахідником барабана і творцем співу [21].

Щур – знищення, жадібність, передбачливість, плодючість. Нічні грабіжники зерноховищ, шури зазвичай сприймалися як шкідливі тварини серед сільськогосподарських народів, зокрема, на Близькому Сході. Їх ототожнювали з потойбічним світом, а в християнській традиції – з дияволом. Слоноголовий індуїстський бог Ганеша їде на щурі, помічник японського бога добробуту Дайкоку також щур.

Лев – божественна, сонячна енергія, роялті, сила, мужність, мудрість, справедливість, захист, але також всепоглинаюча жорстокість і смерть. Лев – образ усіх великих і страхітливих сил природи, головна фігура для уособлення самого сонця. Оскільки насправді лев – мисливець, який любить сутінки, а тим більше ніч, його символіка, пов'язана із сонцем, базувалася не

на його поведінці, а на його красі – мальовничо забарвленій шкірі, пишній гриві і виняткових фізичних якостях. В Єгипті богиня помсти Сехмет, зображена у вигляді левиці, символізувала спалювальну спеку сонця; лев був також путівником у підземний світ, якому сонце щовечора довіряло у своєму підземному шляху [22]. Різьблення або печатки, на яких лев руйнує бика, коня чи кабана, символізували єдність протилежностей: життя і смерть, сонце і місяць, літо і зиму – тема, поширена в Африці, Азії та на Близькому Сході. Лев був емблемою роялті в середньовічній Шотландії та Англії і став головним символом могутності Британської імперії в 19 столітті. Будду називали "левом серед людей", оскільки лев в Індії символізує мужність і мудрість, релігійну ревність та охорону порядку.

Леопард – лють, нещадна сила, мужність, гордість, швидкість. Це англійська військова емблема. У Стародавньому Єгипті та християнській традиції він асоціювався зі злом. В Азії та Африці леопардова шкіра була одягом шаманів та чаклунів і символізувала їх перевагу над демонічною силою цього хижака. У Стародавньому Єгипті леопард вважався однією з іпостасей бога Сета; священики носили одяг з леопардової шкіри на похоронних церемоніях, щоб продемонструвати свою здатність захищати померлих від його злого впливу. У стародавньому світі леопард був супутником бога Діоніса (у римській міфології Вакх) як творець і руйнівник в одній особі, а в мистецтві часто зображували двох леопардів, запряжених у колісницю Вакха.

Кажан – ворог світла, тварина, що символізує страх і забобони; часто асоціюється зі смертю вночі, а в єврейських та християнських традиціях – з ідолопоклонством та сатанізмом. Кажан може також позначати божевілля, як, наприклад, на гравюрі Гойї "Сон розуму". У міфології Центральної Америки та Бразилії кажан є могутнім божеством підземного світу, іноді зображеним посміхаючись, пожираючи світло або навіть саме Сонце [23].

Лисиця – приклад хитрості, але часто доповнюється, особливо в європейських традиціях, більш ганебними якостями – гнівом, лицемірством,

пороком. Як нічний хижак, якого важко заманити в пастку, лисиця в християнстві стала аналогією хитрощів диявола. Червона лисиця була вогняним демоном у Римі. У Північній Америці лисиця є нейтральним обманщиком, на відміну від койота. Скандинавська міфологія пов'язує її із образом божества Локі [21]. Еротичні асоціації зустрічаються в народних забобонах Китаю, де «жінок-лисиць» вважали небезпечними спокусницями. В Японії лисиця символізувала обман і здатність перетворюватися, хоча біла лисиця була супутницею та посланцем бога рису Інарі.

Лосось – сміливість, плодючість, хоробрість, мудрість, передбачливість – символи, спільні для народів Північної Європи та американського Північного Заходу. Борючись із течією, подорожуючи до їх нерестовищ, він став тотемічним символом щедрості та мудрості природи. Перетворення лосося (з яйця на рибу) та його фалічна форма надихнули кельтів на створення міфу про Туана Маккейрілла, який просочував ірландську королеву, коли його подавали як делікатес у вигляді лосося. Ірландський герой Фін готуючи лосось мудрості поранив великий палець. Відтоді, коли він його смоктав, приєднувався до таємних знань і набував дар передбачення.

Кінь – символ життєвої сили, швидкості та краси. За винятком Африки та Америки, кінь повсюдно асоціювалася з приходом панівних цивілізацій та перевагою. Кінь – символ влади; звідси популярність кінних статуй [24]. Білий кінь майже завжди є сонячним символом світла, життя та духовного просвітлення.

Велика безхвоста мавпа – тварина з дуже суперечливим символічним значенням. Її шанували в Стародавньому Єгипті, Африці, Індії та Китаї, але християнська традиція ставиться до неї з великою підозрою, ототожнюючи її з пороками, пристрастями, ідолопоклонством та диявольськими ересями. Здатність мавп імітувати поведінку людини широко застосовується для висміювання марнославства і дурості. В єгипетській іконографії павіан є символом мудрості. Індійський бог мавп Хануман уособлює мужність, стійкість і самопожертву. Маленька мавпа з хвостом має вищий символічний

статус на Сході, ніж на Заході. Її здатність наслідувати роблять її символіку в цілому суперечливою і дозволяють уособлювати як позитивні, так і негативні сторони людської поведінки [12].

Восьминіг – символ безодні та потойбічного світу, асоційований із спіраллю. Восьминіг був зображений на мікенських медальйонах із спіралью накрученими щупальцями і, можливо, служив амулетом для моряків від небезпечних глибин [22].

Свиня – обжерливість, егоїзм, пожадливість, впертість, невігластво, лінь але також материнство, родючість, достаток і удача. Позитивне ставлення до свиней у більшості міфів контрастує з їх переважно негативною символікою у світових релігійних традиціях. У деяких версіях давньогрецького міфу про походження олімпійських богів немовляти Зевса (у римській міфології Юпітер) виховувала свиня. Свиня в Китаї вважається символом плодючості (і чоловічої сексуальності). В буддистській традиції свиня символізує невігластво і є однією з трьох тварин (разом із півнем і змією), які прив'язують людину до нескінченного кола існування [21].

Слон – сила, розбірливість, довголіття, процвітання, щастя; символ королівської влади в Індії, Китаї та Африці. Ганеша, бог щастя з головою слона, також вважався покровителем мудрості та літератури. Слон символізував якості, необхідні хорошому правителю – гідність, розум, розсудливість, миролюбність, рясні врожаї, плідний злив, тобто все хороше і позитивне, що було в житті індусів. Білий слон мав сакральне значення в буддизмі. Королева Майя дізналася про неминуче народження сина, майбутнього Будди, у пророчому сні, в якому до неї зайшов чарівний білий слон. Для буддистів слон є символом духовного знання та стабільності [19].

Пес – вірність, захист, пильність – символіка, джерело якої лежить головним чином у кельтських та християнських традиціях.

Зображення тварин у живописі, скульптурі та графіці був поширений у всі часи і містив в собі смисли, особливі характеристики які дали змогу прочитати сенс та мотив створення певної композиції. Тваринний жанр

поєднує наукові та художні принципи та розвиває спостережливість та любов до природи. Художник-анімаліст звертає особливу увагу на художні репрезентативні характеристики тварини, її звички та оточення (наприклад, у станковому живописі, скульптурі, гравюрах). Декоративна виразність фігури, її силует та колірна гамма особливо важливі в настінних розписах та невеликих скульптурах. Часто (особливо в ілюстраціях до казок, байок, алегорій та сатири) тварина антропоморфізується – тобто наділяється людськими характеристиками, вчинками та почуттями. Головним завданням художника-анімаліста є зображення тварини з точністю, як на ілюстраціях до наукової та науково-популярної літератури [21].

Любов до життя і природи, сприйняття себе як частини живого світу – ось що рухає пензлем творців, схиляючи голови перед істотами, перед якими людина в великому боргу.

1.2 Аналіз художніх творів з аналогічною тематикою

Сьогодні мистецтво анімалістичного жанру отримало друге життя в творчості професійних художників, які змінили цей жанр, додали різноманітних форм, більше декоративності, казковості, магічності, дивовижності, що зачаровує своєю самобутньою красою, неповторністю малюнку і оригінальністю ефектів.

Серед професійних художників, що сьогодні працюють у цьому жанрі мою увагу привернули роботи чилійського художника Гільєрмо Лорка (Guillermo Andres Lorca Garcia Huidobro). Але в те, що цей молодий живописець відноситься до покоління 90-х мало віриться, адже картини Лорки монументальні і нагадують ренесансні полотна голландців і ледве вловимо картини Франсиско Гойї. Вони дуже незвичайні і привабливі, адже в них кожен може дізнатися свої дитячі переживання і страхи.

Гільєрмо Лорка - дуже різносторонній художник, у творчому доробку якого є портрети, пейзажі і навіть натюрморти. Але найбільше майстру

подобається малювати дітей, жінок і тварин, поєднуючи їх в фантазмагоричних і часто лякають сценах. Іноді глядачі дізнаються в сюжетах Лорки свої дитячі страхи і це викликає у багатьох майже містичні почуття. Про нього казали: "Він та його творіння; діти, тварини, птахи, всі представлені в рамках бароко, що на перший погляд здається обнадійливо знайомим, насправді гордо заважають володарям хаосу" [2]. (Додаток А, Рис. А.1.1-1.4).

Цікавим художником анімалістом був Кассіус Марцелл Кулідж. Досить відомою є його робота "Друг пізнається в біді". Одна частина серії яка складається з 16 картин, намальованих олією. Вони були замовлені в 1903 році компанією Brown & Bigelow для реклами сигар. Картини Куліджа часто називають просто "Собаки, які грають у покер", що один з журналістів New York Times порівняв з тим, що портрет Ван Гога називали б просто "Людина без вуха". Незважаючи на свою невідомість, Кулідж був вельми винахідливий. Крім малюнків собак, що грають в карти, Кулідж зобразив їх такими, що займаються і іншими справами: сперечаються в суді, танцюючими на новорічній вечірці, що грають в баскетбол і більярд (Додаток Б, Рис. Б. 1).

Особисто для мене, найталановитішим художником - анімалістом є Дюрер. Він перетворив зображення тварин в високе мистецтво. Багато людей народжених в Нюрнберзі звикли до величезної кількості зображень зайця на плакатах, в оформленні вітрин, рекламних проспектів, великодніх листівок, шоколадки у формі зайця.

У центрі міста, біля підніжжя Нюрнберзької фортеці розташувався величезний бронзовий заєць, біля якого завжди вишиковується черга з туристів, охочих сфотографуватися біля незвичайного зайця-гіганта. Але мало хто з них знав, що у всіх цих зайців є свій історичний прототип - малюнок «Молодого зайця» Альбрехта Дюрера.

Одного разу Дюрер вирушив на прогулянку і в навколишньому лісі підібрав хворого маленького зайця. Художник приніс його додому, лікував і

поставив на ноги. Після цього зайчик став живою моделлю для художника і став часто з'являтися в його роботах. Хочеться звернути увагу на детальну точність знаменитого малюнка Дюрера, провести по малюнку рукою, щоб погладити звірка по його м'якій шерсті. Саме за мотивами цього малюнка була створена бронзова фігура зайця, яка встановлена недалеко від «Дому-музею Дюрера». В цьому будинку більше двадцяти років жив німецький художник.

Одного разу друг Дюрера надіслав йому лист, в якому описав носорога, якого привезли з Індії в Португалію і подарували губернатору. З цього опису Дюрер спочатку намалював два малюнки, слідом за якими, в 1515 році, і з'явилася знаменита гравюра. «Крило сизоворонки» Альбрехт Дюрер написав в далекому 1512 році, і твір стало культовим для північного ренесансу. Цю картину можна порівняти з фотографією - настільки вона анатомічно правильна і детально опрацьована. Зображення виконано за допомогою акварелі і паперу, так само, як і знаменитий «Заєць». Завдяки такій техніці написання ми можемо побачити кожне пір'ячко крила птаха, кожен перелив кольору і його глибину. Акварелі художника завжди об'ємні, живі і натуральні за рахунок лінійно-строгих, точних мазків пензлем (Додаток В, Рис. В. 1).

Найграфічніші лінії видно в лівій частині зображення, на кінці пір'я, а праворуч, на гарматі, лінії розмазані, не є чіткими, що додає об'єм і пухнастість. Про обрані Дюрером кольори можна говорити довго. Якщо придивитися, то легко помітити, як одночасно білий і зелений колір пір'я переходить в світло-блакитний, а потім в синяво-чорний. Через це здається, ніби зображення буде переливатися, якщо його повертати.

Цікаво як Дюрер зіграв на контрасті малюнка і полотна. Впадають в очі яскраві кольори, які на порожньому тлі створюють додаткову реалістичність, приковують до себе погляд, нібито дане крило лежить прямо перед глядачем. Така натуральність зображення пояснюється тим, що Дюрер писав крило з природи, тобто з мертвого птаха. Цей розкритий, випрямлений і

геометрично-вивіреним малюнок крила можна було використовувати в якості анатомічного допомоги.

Незважаючи на те, що в 16 столітті були популярні урочисті біблійні сюжети, Альбрехту Дюреру вдалося прикувати увагу громадськості своїми максимально «приземленими» роботами. Дійсно, «Крило сизоворонки» - таке ж надбання культури, як і «Вітрувіанська людина» Да Вінчі. Художнику вдалося перенести навколишню реальність на аркуш паперу [7].

Сучасний анімаліст Чарльз Шульц створив зовсім іншу картинку. Це сучасна ілюстрація, яка отримала визнання по всьому світові. Реальний пес Снупі, був домашнім улюбленцем Чарльза Шульца в дитинстві. Саме він і послужив натхненням для створення персонажа Снупі. Коли Шульцу було 15, він намалював Спайка і відправив в шоу Роберта Ріплі "Хочете вірте, хочет ені" ("Ripley's Believe It or Not!"), Розповівши як Спайк ковтає шпильки, цвяхи, леза для гоління, але залишався абсолютно здоровий після цього. І хоча Спайк був пойнтером (а не бігль, як Снупі), його біла шерсть і чорні вухка нагадують такого улюбленого усіма персонажа [2].

Завдяки ексклюзивності малюнку і колірному вирішенню, усвідомлення суспільством цінності живопису, анімалістичний жанр став надзвичайно популярним серед дизайнерів одягу, аксесуарів, інтер'єрів, а також цікавим для педагогів. Знання і уміння з анімалістики ще й надзвичайно значимі для розвитку творчих здібностей та навичок у дітей різного віку і різних можливостей [3].

1.3 Робота над художнім і технологічним виготовленням авторської композиції

Домашні улюбленці завжди надихають своїх хазяїв, а канал. Діскавери дивиться величезна кількість людей, закоханих у світ природи і тварин. І дійсно, тварин не можливо не обожнювати. Вони здається дуже добрими, у них немає підлості, злоби, негативних якостей, які присутні людям. Хоч вони

готові розірвати ворога зубами, це все задля того щоб зберегти своє потомство та територію. У нас є багато спільного, але у людей все складніше.

Кожна тваринка особлива. Є такі, що обирають партнера на все життя, а інші ж з'їдають свою «другу половинку». Вони всі дуже різні по-своєму: дикі і свійські, лагідні і суворі, граційні і кумедні - усі своєрідні. Тварини схожі на людей і тому нам цікаво за ними спостерігати. Анімалістичний жанр дуже цікавить художників: професіоналів і аматорів. Саме тому для дипломної роботи ми обрали тваринні мотиви.

На початку була ідея виконати роботу акрилом. Але ніякий матеріал не зможе передати анатомію тварин та особливості хутра так, як олійні фарби, тому саме їх і було обрано для втілення творчої ідеї. І цей жанр і обраний матеріал надихають на створення справжнього мистецького твору про тварин.

У кожній тварині ми можемо побачити віддзеркалення суспільства. Проаналізувавши символізм тваринного світу кожен для себе може вирішити, чи бути яскравою як пава, спритною як мавпа, сильною та жіночною як пантера, або ж мудрою та небезпечною для своїх ворогів як кобра, жити у достатку як білочка, чи поєднати усі ці характеристики в єдине ціле. Тут зібрані найкращі якості людської природи. Ці тварини – уособлення краси та нестримної енергії. Саме тому і було обрано таких персонажів для дипломної роботи.

Композицію побудовано досить складну, щоб людина, дивлячись на картину, плавно переходила від однієї характеристики до іншої. Робота має передавати спокійний і одночасно динамічний настрій, як і саме життя.

Спочатку було вирішено написати диких тварин в умовах людського будинку що символізував би людське тіло. Тут хотілося вкласти той сенс, що у кожному з нас є щось дике, іноді воно ховається під старим вінтажним диваном 1805 року. Іноді виходить подивитися що ж там зовні. Пізніше зупинилися на сюжеті з пейзажем на задньому плані та складній композиції з диких тварин. Вони відображують спокій, мудрість. Вони співіснують разом,

в однакових умовах. На остаточному етапі зупинилися на рішенні додати східної тематики щоб все заграло новими барвами. Свіже, реалістичне виконання, яскравий колорит, складна композиція – це втілення розуміння прекрасної природи.

Першою складністю став пошук матеріалів для роботи, оскільки на момент карантину магазини з продажу художніх матеріалів та тканин перестали працювати. Особливо було складно знайти потрібний формат полотна хорошої якості. При замовленні онлайн немає змоги самостійно вибрати матеріали, роздивитися їх, та й вибір обмежується пропозиціями дистанційної торгівлі.

Згодом було замовлено і отримано всі матеріали :

- полотно (80x120);
- олійні фарби;
- пензлі;
- лляна олія;
- домарний лак.

Коли прибуло полотно потрібного розміру, почалася робота безпосередньо над проектом.

Щоб зрозуміти принцип зображення тварин правильно, було переглянуто багато інформації пов'язаної з анатомією тварин, що містила особливості будови тіла, переглянуто багато відео про життя тварин, зроблено замальовки їхніх рухів, вивчено багато майстер-класів, що допомогли дізнатися немало секретів, якими ділилися майстри. Усе це знадобилося у підготовці не тільки теоретичної частини диплому, а й практичної.

Потім було виконано зменшену копію своєї майбутньої композиції у матеріалі, щоб отримати практичний досвід:

- відчути усю специфіку роботи над більш точним зображенням тварин;

- навчитися рівномірно наносити фарби на полотно, відчуті їх густоту та зрозуміти як змінюється колір при висиханні;
- правильно робити плавні переходи кольорів, та потрібні ефекти, уникаючи небажаних плям;
- допрацьовувати деталі, уточнювати малюнок.

Це допомогло уникнути помилок при виконанні оригіналу.

Після завершення виконання оригіналу дипломної роботи, полотно було оброблене домарним лаком для надійності та захисту готової роботи.

РОЗДІЛ 2 ЕФЕКТИВНЕ НАВЧАННЯ ЗОБРАЖЕННЯ ТВАРИННИХ МОТИВІВ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

2.1 Мета і зміст навчання зображення тваринних мотивів на уроках з образотворчого мистецтва у закладах загальної середньої освіти

Середня освіта є складовою системи освіти України і направлена на розвиток нахилів, здібностей та інтересів дітей у різних сферах освіти, науки і культури, у різних сферах діяльності та творчості, здобуття ними різноманітних знань, умінь і навичок для саморозвитку, реалізації себе в соціумі, допомозі у виборі майбутньої професійної діяльності та подальшій інтеграції особистості в національну та світову культуру.

Серед багатьох шкільних предметів одними з основних є мистецький та художньо-естетичний напрями, що забезпечують розвиток в учнів творчих здібностей, обдарувань, ознайомлення з досягненнями в сфері вітчизняної та світової культури і мистецтва, оволодіння певними виконавськими вміннями і навичками при роботі з різноманітними художніми матеріалами і техніками в процесі активної художньо-творчої діяльності [4].

Зображенню тваринних мотивів знайдеться місце у програмі будь-якого класу, що пов'язує навчальну діяльність учнів з образотворенням. Це не тільки шкільні уроки, а й основи сприймання навколишнього середовища, дослідження природи. Художньо-творча діяльність по зображенню тварин проводиться у трьох аспектах: реалістичне малювання, декоративне, стилізоване чи трансформоване під певну техніку або матеріал. Методи роботи: з натури, по пам'яті, за уявою і за уявленням.

При вивченні тваринних мотивів у змісті навчальної програми школи та при практичному виконанні учнями художньо творчих завдань передбачається реалізація таких завдань:

- у пізнавальному ключі – ознайомлення зі світом тварин, їхніми особливостями та мистецтвом їх зображення у різних видах візуальних мистецтв, усвідомлення їх ролі у житті та творчості людини, засвоєння знань

з анатомії, анімалістики, орнаментики та іншої композиційної діяльності на основі анімалістичних мотивів, формування інтересу до народних традицій, пов'язаних з тваринним світом, з народними святами та обрядами;

- у практичному ключі – формування вмінь і навичок роботи з різноманітними художніми матеріалами та інструментами, з основ різних технік і технологій створення зображень тварин на площині і в об'ємі, формування умінь самостійного створення анімалістичних композицій як реалістичних так і декоративних або їх дизайну, з стилізації тваринних мотивів для певної художньої техніки та вміння застосовувати знання з композиції та колористики при виконанні завдань на практиці;
- у соціальному ключі – розвиток позитивних якостей особистості: працелюбність, ретельність, акуратність, наполегливість; сприяння вихованню поваги до праці людей;
- у виховному ключі – дбайливе ставлення до навколишнього середовища, до світу тварин і до всього живого на Землі;
- у творчому ключі – забезпечення розвитку здібностей до продуктивної художньої творчості, художнього смаку, творчого мислення, творчого потенціалу, зорової пам'яті, уваги і спостережливості, фантазії, умінь створювати виразний художній образ засобами того чи іншого виду візуального мистецтва [5].

Таким чином, в процесі удосконалення вмінь зображення тварин будуть вирішуватись головні завдання навчання образотворчого мистецтва:

1. Розвиток якостей для художньо-творчого процесу, що є основою для збільшення творчого потенціалу учнівства: асоціативно-образного та просторового мислення, творчого смаку і творчих вмінь.
2. Формування знань про види а також жанри образотворчого мистецтва, засвоєння відповідної термінології.
3. Розуміння ролі художнього образу в мистецтві, емоційно-естетичної оцінки і створення художніми засобами.
4. Розуміння учнями зв'язків з іншими видами мистецтва.

5. Формування культури почуттів – любові, доброти, милосердя - через сприймання навколишнього та творів мистецтва. Виховання бережливого ставлення до природи і братів менших.

Методами опрацювання навчального матеріалу на уроках є:

- словесні (інформаційна або художня розповідь, інструктаж);
- наочні (демонстрація, педагогічний малюнок, майстер – клас);
- практичні ((Навчальні, особисті та творчі завдання); відтворення (репродуктивний рух); частковий пошук (під керівництвом вчителя, виконання зразка);
- описний (організація сприйняття, спостереження);
- працювати самостійно;- стимулювання навчальної діяльності;
- формування пізнавального інтересу (пізнавальні ігри, створення ситуації успіху);
- контролю і самоконтролю [9].

Навчання зображенню тварин надає можливості розвинути прагнення учнів вивчати та відтворювати природні форми певної живої істоти, вміння бачити в природі її естетично-виразні якості, стилізувати їх з метою створити цікавий художній образ в задуманій техніці. При вивченні зображення тварин у народних традиційних мистецтвах учні поринають у світ українських традицій і звичаїв, і це ті рушійні сили, які допоможуть дитині збагатити власний духовний світ, розвинути естетичні якості і досягти високого рівня внутрішньої культури особистості.

У школі кожного року з 1-7 клас є урок присвячений анімалістичному жанру. У першому класі діти вивчають цілісність скульптури та архітектурної форми. Орієнтовні тематичні завдання на цю тему: "Веселий пінгвін", "Домашня тварина", "Дивовижний птах", "Астронавт", "Веселий клоун", "Будинок черепахи", "Резиденція гномів", "Чарівна країна" (форма роботи в групі) і так далі. Матеріали та техніки можуть бути різними: пластилін (глина), білий або кольоровий папір, фольга, гуаш, фломастери тощо. Технологія, яку виконує виріб, може бути моделюванням,

виготовленням паперу, нанесенням (можливо, поєднується з різанням або обробкою за допомогою фарби та графічних матеріалів), графікою, живописом та змішаними носіями. На таких уроках учні відчують і намагаються висловити (за допомогою словесного та художнього висловлювання); емоційне ставлення до краси навколишнього світу; визначити та назвати (за допомогою вчителя) прості тривимірні геометричні фігури (кубики, циліндри, конуси, сфери) – це основні складові речей, будови птахів, тварин та людей. Також вивчають прийоми роботи з різними матеріалами: особливості ліплення із суцільного шматка пластичного матеріалу; передавання в об'ємі елементарні співвідношення частин форми; узгодження основної форми з елементами оздоблення; виконання елементарних зображень в техніці паперопластики. Важливо, щоб в процесі виконання завдань учні проявляли: кмітливість, аналітичне мислення, дотримувалися правил безпечного користування художніми матеріалами та інструментами [8].

В другому класі діти проходять тему «Композиційні прийоми в скульптурі та декоративно-прикладному мистецтві». Це декоративна стилізація форми (тварини), створення декоративних образів в об'ємі, виконання народної іграшки, створення декоративного образу тварини. Орієнтовні тематичні завдання (на вибір): герої казки «Буратіно», «У зоопарку», «Дельфін», «Паперові диво-квіти», «Чарівний птах», «Дивовижні коники і баранці». Матеріали та техніка виконання (на вибір): пластилін, глина, солоне тісто, для рельєфу – картонна основа, гуаш, папір білий, кольоровий, тонований, фломастери, воскові крейди тощо. Також можна за основу швидкого зображення форми взяти руку дитини та обвести її. Потім утворити зображення тварини [5], (Додаток Д Рис. Д 1.1 - 1.2).

В третьому класі основна тема «В гостях у художників: пейзажиста, анімаліста, портретиста, майстра натюрморту». Дітей особливо захоплює анімалістичний жанр та його особливості. Розвиток навичок у малюванні тварин (звірів, птахів, комах), знання елементарної будови дозволяють дітям

відтворювати характерні особливості силуету тварин, зображувати їх у русі, знати основні особливості анімалістичного жанру та відомих художників, що працюють із зображенням тварин. Орієнтовні тематичні завдання «Світ комах», «Снігурі», «Папуга», «Вірні друзі людини». Матеріали та техніка виконання пропонується на вибір учителя: гуаш, акварель, пастель, фломастери, воскові крейди, глина, пластилін, солоне тісто, папір білий, кольоровий, тонований тощо. Також можна спробувати зображати тварин у інших техніках, пропонованих програмою: монотипія, аплікація, колаж (з використанням різнофактурної тканини, кольорових вирізок з поліграфічної продукції), ліплення, паперопластика, графічні, живописні та змішані техніки.

Цікавою темою в 3 класі є «Улюблені картини. Художник і театр». На такому уроці діти навчаються створювати зображення тварин в ілюстраціях до казок, передають індивідуальну характеристику казкового персонажа.

У четвертому класі діти вивчають такі теми: «Природа, тварини, образи людей у світі мистецтва». Вивчення міфічних тварини у вишуканих творах мистецтва дозволяє учням практично ознайомитись з поняттям трансформації форми - способом створювати унікальні художні образи. Це захоплююча тема. Коли діти створюють образи фантастичних істот за творами художників, вони вчаться творчо мислити, фантазувати, висловлюватися образами. На таких заняттях закріплюються поняття "пропорція", "динаміка" та "статика", "фантастична тварина", "тварина-символ". Зображення тварини (на площині або об'ємі) у статичному або динамічному стані допомагає розвинути спостережливість, творчі здібності та образотворчі уміння з використанням різноманітних художніх матеріалів та технік: гуаші, акварелі, чорнила, кольорових олівців, олівці, фломастерів, білого та кольорового паперу, кольорового картону, пластиліну, глини, солоного тіста тощо. [9]

У п'ятому класі актуальна тема «Асоціативно-образна форма». Діти створюють сюжетні та символічні композиції, ілюстрації до анімації і казок,

інтерпретації літературних героїв. Для завдань можна обрати такі напрямки: природний світ, гармонія природи у середовищі людського життя; природне середовище, взаємозв'язок між природними формами і людським середовищем (внутрішні акваріуми, зовнішні фонтани, ландшафтна архітектура), вплив природи та ландшафту на просторову організацію (культурне середовище людини). Учні вчать аналізувати пропорції природних форм тварин у їх реалістичному зображенні; обговорювати результати, досягнення та недоліки власної праці та визначати методи їх вдосконалення.

У шостому класі можна провести захоплююче завдання на тему «Анімалістика в скульптурі» (Додаток Е).

2.2 Система завдань для ефективного навчання зображенню тваринних мотивів учнів в системі загальної середньої освіти

Найчастіше художника надихає природа. Навколишній світ дуже різноманітний. Можна створити різні витвори мистецтва взявши за основу зображення будь якої тваринки. Існує безліч орнаментальних декоративних композицій які наповнені різноманітними образами тварин. Це все належить до анімалістичного жанру [12].

Для дітей же художнє відтворення об'єктів навколишнього середовища є засобом образного пізнання оточення, і тваринний світ посідає в цьому процесі одне з провідних місць. Тваринні мотиви, реальні, чи створені художниками, оточують дитину скрізь – вдома, на вулиці і за містом, в ілюстраціях книжок і в оздобленні одягу, текстилю, шпалер та меблів. Вони присутні на світлинах з родичами і друзями та поряд з улюбленими персонажами анімаційних й художніх фільмів, в картинах художників.

Так, в роботі вчителя з образотворчого мистецтва важливо вміти пояснити детально особливості будови тварин. А потім, в процесі почуттєвого та свідомого сприймання природних форм, милування ними,

порівняння між собою розвинути у дітей спостережливість, сформувані естетичний та емоційний досвід, сприяти прагненню берегти, примножувати та створювати щось красиве [16].

Аналізуючи твори мистецтва із зображенням тварин, вивчаючи види і жанри образотворчого мистецтва, творчість художників, учні вчаться художньому пізнанню світу та його образній оцінці, емоційно відгукуватись на прояви краси і гармонії, набувають уміння розуміти мову різних видів образотворчого мистецтва, усвідомлювати роль виражальних засобів, сприймати, аналізувати та оцінювати художній образ, створений митцем.

Перші вправи по навчанню малювання тваринних мотивів мають бути націлені на усвідомлене сприймання учнями форми мотиву, її образних характеристик. Діти мають навчитися бачити розмаїття тваринного світу, аналізувати та відтворювати їх основні параметри. Це відбувається в процесі порівняння різних характерних форм між собою, вивчення таких понять як: симетрія (дзеркальна, центральна, гвинтова), силует, пропорції, об'єм, простір та ін.

Вивчаючи різноманітність форм тваринного світу, важливо навчити дітей зображати кожну тваринку в характері, наділити її характерними особливостями, які присутні тільки їй: розмір, колір, відтінок, фактура шкіри чи шерсті. Обов'язково вчитель має познайомити дітей з прикладами анімалістичних робіт відомих живописців. Практичне завдання можна побудувати на контрасті форм. Наприклад, малюючи африканську фауну, порівняти втягнутий горизонтально тулуб крокодила з округлим силуетом слона, чи вертикальною формою жирафа. Учні спочатку досліджують форму тварини, її силует, вчаться бачити її геометричну основу, конструктивні особливості, нюанси і деталі, що відрізняють одну тваринку від іншої, ознаки, що допомагають їх образній характеристиці. Починають малювати з простих форм, підбираючи для кожної з них найбільш вдалий художній матеріал, техніку та прийоми виконання. В процесі виконання такого завдання, учні вчаться аналізу і синтезу, узагальненню до плями, підмічають

і запам'ятовують характерні особливості форм, їх деталі та конструктивні особливості [18].

Важливим етапом навчання малювання тварин є передавання пропорцій. Це завдання для більш старших учнів, які вміють порівнювати деталі і передавати їх у зображенні. Так, наприклад, при малюванні собаки, вчитель має пояснити особливість будови тіла, порівняти пропорції людини з пропорціями собаки. Якщо взяти до уваги руку людини і лапку собаки, можна помітити що грубо-кажучи всі кістки у тварини такі ж як у людини, тільки різні за довжиною. Важливо пояснити дітям основи золотого перерізу та закони композиції. Кістки стають все менше якщо подивитися на руку від плечового суглобу до кінчиків пальців. Золотий переріз присутній і тут.

Надзвичайно важливо показати учням, як за допомогою різноманітних засобів виразності можна створити художній образ тварини. Викладачу необхідно допомогти учням підібрати слова для художнього опису кожного образу, знайти уривки з літературних творів, що мають опоетизовані яскраві порівняння. Так, вовк може асоціюватись з жорстокістю, жадібністю, злом, але також мужністю, перемогою, турботою про їжу; бик – широкий, кремезний, міцний, асоціюється з богатирською силою, могутністю, мужністю, величчю; символіка дельфіна походить безпосередньо від природної доброзичливості, грайливості та розуму. Дельфін може бути символом спасіння, трансформацією, швидкістю, силою моря [17].

Саме емоції, та асоціативні образи, що виникають при спогляданні за твариною допоможуть учням відчути її характер, і не просто правильно відтворити форму, а створити справжній художній образ, усвідомлено використовуючи засоби художньої виразності – штрих, мазок, лінію, тон, колір, плями, фактуру. Цікавим може бути, наприклад, завдання з малювання різних порід собак, де учні аналізують і описують форму, характерну кожній породі, знаходять відмінності у їх зовнішності, графічними засобами передають граційність хорта, вайлуватість бульдога, пластичність такси, або

грайливість пуделя, знайомляться з прийомами передавання гладкості, кучерявості або жорсткості шерсті.

Малювання тварин дасть учням новий досвід: створення глибини простору на двовимірному аркуші, групування декількох об'єктів у купки, створення певного настрою, стану природи, передавання руху, часу доби або пори року. Працюючи по пам'яті та за уявою, діти будуть створювати більш складні ритми щоб урізноманітнити композицію, і, таким чином, знову пригадувати та аналізувати їх особливості. Важливим аспектом такої роботи буде робота з кольором: пошук відповідних задуму відтінків, підбір певної колірної гами. Так, наприклад, працюючи над темою «Мешканці океану» можна звернути увагу учнів, що колір води надає усьому, що знаходиться на глибині, холоднуватого відтінку [19].

Для молодших класів буде доречно провести урок з глиною. Цей матеріал дуже пластичний і дає змогу спробувати відтворити точну форму тварини. Також хорошою ідеєю буде створити декоративну композицію у техніці квілінг чи клаптикову аплікацію, де легко передавати навіть складні рухи. Це може бути завдання із зображення котика, що грається клубочком, де на одному аркуші діти виконають кілька зображень цієї пластичної тваринки у активному русі.

Старшим дітям буде цікаво освоїти реалістичне малювання тварин, де необхідно звертати увагу на те, що у тварин дуже складна будова, що зображення необхідно передавати у ракурсному повороті та об'ємі. Це можна робити як графічними матеріалами з передачею світлотіньових співвідношень, так і при засвоєнні прийомів живопису. Для втілення певної ідеї та створення бажаного сюжету, учням необхідно навчитися передавати рух, модифікувати форму тварини, наприклад, в русі, або в лежачому положенні, ритмічну динаміку повороту частин тіла. Корисним завданням може бути і малювання начерків тварин у русі. Для цього можна використовувати папір різного кольору, тону і розміру та різноманітні графічні матеріали: спочатку фломастери, ручки а пізніше можна і м'які

матеріали – сангіну, соус... Така робота навчить учнів спостерігати за видозміною форми у русі, наблизить їх роботу до справжнього творчого процесу художника-анімаліста [16].

На уроках з образотворчого мистецтва темами яких можуть бути: «У світі тварин», «Метелик-чарівник», «Дикі тварини», «Тотемні тварини індіанців», «Мої домашні улюбленці» або ін., одночасно поєднується багато різноманітних образів і учні мають навчитися створювати композицію з різних за розміром, формою, тоном і кольором тварин, узгоджувати їх за пропорціями, порівнювати їх за відтінками кольорів. Учні вчать цьому розглядаючи фото, репродукції, створюючи композиційні ескізи, порівнюючи між собою різні варіанти та аналізуючи їх, обираючи вподобаних тварин для відтворення.

Стилізація тваринних мотивів – ще один аспект художньо-творчої діяльності дітей на уроках образотворчого мистецтва. Декоративна діяльність надзвичайно важлива складова художньої освіти, що знайомить учнів з виражальними засобами різних видів мистецтв, розкриває світ прекрасного при знайомстві з художньою спадщиною національного народного мистецтва та традиційних мистецтв народів світу, розвиває спостережливість, творчу уяву і фантазію, образне мислення, збагачує власний художній досвід переробки реальних рослинних форм у декоративні [15].

Декоративні техніки в анімалістичному жанрі теж знайшли своє місце. Стилізація, необхідна для виконання зображення у певній техніці: аплікацією, вишивкою, різьбленням, ліпленням, мозаїкою, валянням з вовни, розписом та ін. Учні мають зрозуміти, що кожен вид декоративного мистецтва має свої особливі засоби художньої виразності, які треба використовувати при створенні стилізованих образів. Для витинанки та аплікації це силует, ажурність, умовність кольору... Для петриківського розпису – пластика, лінія, форма мазка, тонкі переходи кольорів... Для кераміки та різьблення по дереву – умовність та простота форми і кольору, об'ємність та пластичність... Цікавим завданням для учнів буде, наприклад,

стилізувати зображення заданої тварини для виконання у металі, або у вишивці, для народного розпису чи для мозаїчного виконання.

Таким чином, поступово освоюючи особливості художніх матеріалів і технік, на практиці вивчаючи різноманітні художні прийоми і засоби втілення образу, учні долучаються до різноманіття тваринного світу та до світового художнього досвіду його зображення. В них розвивається художньо-творча уява, оригінальне творче мислення, спостережливість, естетичний смак, формуються уміння та навички художньо-творчої інтерпретації тваринних мотивів в залежності від ідеї та художніх матеріалів, обраних для втілення задуму [14].

На уроках малювання в анімалістичному жанрі можна знайти місце для розвитку фантазії, пошуку і втілення цікавих ідей. Так наприклад, веселою, захоплюючою і корисною для творчого розвитку, буде вправа, де учень, обводять долоню та пальці у різних варіантах. Потім у зображеному силуеті треба побачити форму тварини і намалювати її. Творчі способи використання відбитків рук є дуже корисним заняттям, допомагають збагатити та підштовхнути дитячу фантазію та творчість. Діти отримують задоволення, а зображення надихнуть їх на інші проекти з відбитків. За допомогою кольорової палітри та долонь рук діти можуть навчитися легко малювати спрощені зображення тварин та інші оригінальні образи.

Швидкі малюнки - це чудовий спосіб розіграти мозок і руки для інших видів мистецької діяльності. Це також чудова антистресова вправа для будь-якого віку. Нарешті, художні проекти з відбитками рук - це хороший спосіб використати вільний час вдома, не тільки у школі [13].

Візуальне мистецтво дозволяє використовувати різні матеріали, інструменти та прийоми для втілення своєї ідеї і учні мають ознайомитися з їх доступною частиною [19].

ВИСНОВКИ

Тварини завжди були джерелом натхнення для художників, і це спостерігається навіть у сучасну епоху. Деякі художники продовжують зображувати тварин точно, як у реальному світі. Вони наділяють образи почуттями щоб відобразити індивідуальність особистості тварини, яку малюють. Інші художники експериментують з кольором або гамою, чи додають декоративний елемент. Анімалістичний живопис цікавий своїм різноманіттям та елементами природності. Він дуже близький кожному із нас за ідеєю, адже у кожного колись був домашній улюбленець.

Під час дослідження обраної теми було вирішено такі завдання:

1. Розглянуто мистецтво анімалістичного жанру та його особливості в історичному розрізі. Досліджено історію цього жанру, та як він використовувався в різних країнах, що саме символізували тварини, їх сакральне, тотемне значення.

У процесі виконання дипломної роботи було розкрито історичне походження анімалізму. Було з'ясовано, які мотиви зображувалися в різні періоди часу, в різних країнах, та якою була в них улюблена колірна гама, що означала кожна тварина в загальній культурі кожної окремої країни.

Вивчення особливостей зображення тварин кожної країни, мотивів та їх стилізації, колірної гами, технологічних нюансів виконання, за рахунок чого ми і розпізнаємо окрему країну чи навіть художника, привнесло до мистецтва анімалізму багато нового, закохало в нього як народних майстрів, так і професійних художників, сприяло його розповсюдженню в професійних навчальних закладах, в школах та гуртках.

2. Було здійснено аналіз процесу та основних прийомів малювання тварин, визначено, які цікаві прийоми використовуються для урізноманітнення зображення. Досліджуючи особливості зображення різноманітних тварин, з'ясовано, які є техніки передавання фактури шерсті,

цікаві допоміжні ефекти, що стало основою для створення оригінальної авторської роботи.

3. Було виокремлено етапи процесу творчого пошуку при роботі над авторською композицією, від задуму і створення ескізу до виконання оригіналу своєї роботи. В процесі створення роботи було використано досвід багатьох художників, що пропонують майстер-класи в інтернет-мережі, та виконання прототипу роботи на маленькому форматі, для виявлення складностей, які можуть виникнути з великим форматом та врахувала їх при виконанні самої дипломної роботи.

Багато цікавого і корисного для власної роботи з'ясувалося в процесі аналізу робіт художників, що працюють у жанрі анімалістики. Дізналися якими масштабними, об'ємними та фантастичними можуть бути монументальні роботи зі зображенням тварин.

Коли розпочалась робота над художнім і технологічним виготовленням авторської композиція було переглянуто багато майстер-класів відомих художників. Їх досвід дав можливість поповнити знання дізнатися багато нюансів, важливих при виконанні такої роботи, оскільки під час карантину немає можливості практикуватися безпосередньо під наглядом викладачів, які б наочно показали нюанси і цікавинки цього процесу, вказали на помилки безпосередньо в процесі виконання роботи.

4. Було також досліджено роль і значення навчально-творчої діяльності учнів у шкільних навчальних закладах по художньому освоєнню тваринних мотивів для їх творчого розвитку. Визначено, що навчання зображенню тварин надає можливості розвинути прагнення учнів вивчати та відтворювати природні форми живих істот, вміння бачити їх естетично-виразні якості, стилізувати з метою створювати цікавий художній образ в задуманій техніці. Вивчаючи зображення тварин у народних традиційних мистецтвах учні поринають у світ українських традицій і звичаїв, і це ті рушійні сили, які допоможуть дитині збагатити власний духовний світ,

розвинути естетичні якості і досягти високого рівня внутрішньої культури особистості.

5. Розроблено систему завдань для ефективного навчання зображенню тваринних мотивів учнів в системі загальної середньої освіти, визначено складність при виконанні робіт дітьми і спрощено задачу для них шляхом диференціації завдань за віком і за змістом. Серед завдань різної тематики та складності було відібрано саме ті, які знадобляться в розробці системи ефективних завдань навчання роботі з анімалістичними мотивами та слугуватимуть для навчання дітей у школі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Discovery. URL: <https://www.discovery.com> (дата звернення:01.04.21).
2. How to paint oil animals. Part 1.URL:
<https://www.artistsandillustrators.co.uk/how-to/oil-painting/1243/how-to-master-wildlife-in-oils-part-one> (дата звернення 13.02.21).
3. Белкіна Е. В., Гайдамака О. В., Калініченко О. В., Масол Л. М., Руденко І. В. Художня освіта. Київ : Ранок, 2006. 256 с.
4. Божко Л. І., Климова Л. В., Лейбіна О. О., Лимар Г. В., Полякова Г. А., Образотворче мистецтво 1 – 7 класи. Харків : Скорпион, 2001. 160с.
5. Голубєв В. В., Малиніна. І. О., Чен. Н.В. Образотворче мистецтво 1 клас: методичні розробки уроків. Харків: Сокрпион, 2003. 128 с.
6. Коновець С. В. Образотворче мистецтво в початковій школі: методичний посібник. Київ, 2000. 80 с.
7. Крыло синебрюхой сизоворонки. URL: <https://muzei.club/opisanie-kartiny-krylo-sinebryuhoj-sizovornki-albrehta-dyurer> (дата звернення 12.03.21).
8. Любарська. Л.М., Протопопова. О.М., Резенченко. М.І. Образотворче мистецтво 5 – 7 класи. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2001. 160 с.
9. Мастер класс: Как рисовать животных: полезные уроки рисования – от начальных до продвинутых. URL : <https://1gai.ru/publ/524572-kak-risovat-zhivotnyh-poleznye-uroki-risovaniya-ot-nachalnyh-do-prodvinutyh.html> (дата звернення 15.03.21).
- 10.Методика навчання мистецтва у початковій школі. URL:
<https://www.slideshare.net/ssuser491ed5/ji-120110710> (дата звернення 03.03.21).
- 11.Міщенко. В. П., Панченко. Н. В. Навчальна програма «Образотворче мистецтво». Київ, 2015. 24с.
- 12.Мосякова І. Ю. Концептуальні основи модернізації змісту позашкільної освіти: практико орієнтований посібник. Київ: Педагогічна думка, 2018. Ч.1. 121 с.

13. Навчальна програма «Мистецтво». 1–4 клас. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/8.-mistecztvo-1-4-klas.doc> (дата звернення 04.04.21).
14. Навчальна програма «Образотворче мистецтво». 1–4 клас. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/9-obrazotvorche-mistecztvo-1-4-klas.doc> (дата звернення 05.04.21).
15. Навчальні програми 5–9 класи. URL: <https://imzo.gov.ua/osvita/zagalno-serednya-osvita-2/navchalni-prohramy-5-9-klasy-naskrizni-zmistovi-liniji/> (дата звернення 06.04.21).
16. Навчальна програма 5-9 класів. URL: <https://imzo.gov.ua/osvita/zagalno-serednya-osvita-2/navchalni-prohramy-5-9-klasy-naskrizni-zmistovi-liniji/> (дата звернення 10.04.21).
17. План-конспект заняття для 5 класу. URL: <https://naurok.com.ua/plan-konspekt-zanyattya-dlya-5-klasu-z-obrazotvorchogo-mistectva-po-temi-spriynyattya-mistectva-prikladna-diyalnist-mistectvo-batiku-154845.html> (дата звернення 10.04.21).
18. Рутковская А. Рисование в начальной школе. Москва: ОЛМА-ПРЕСС, 2001. 192 с.
19. Велика енциклопедія тварин URL: <https://kids-book.com.ua/ru/zhivotnye-rasteniya/10711-velika-enciklopediya-tvarin-9789664629888.html>
20. Сокольникова Н. Н. Основы рисунка: Издательский центр «Академия», 2007. 60с.
21. Сокольникова Н. Н. Основы живописи: Издательский центр «Академия», 2007. 60с.
22. Сокольникова Н. Н. Основы композиции : Издательский центр «Академия», 2007. 60с.
23. Сокольникова Н. Н. Краткий словарь художественных терминов: Издательский центр «Академия», 2007. 60с.
24. Як намалювати тварину. Арт рецепт. URL: <https://artrecept.com/risunok/zhivotnye> (дата звернення 13.02.21).

ДОДАТКИ

Додаток А

Рис. А. 1.1 Guillermo Andres Lorca Garcia Huidobro

Рис. А. 1.2
Lorca Garcia

Guillermo Andres
Huidobro

Рис. А. 1.3
Andres
Huidobro

Guillermo
Lorca Garcia

Рис. А. 1.4
Lorca García

Додаток Б

Guillermo Andres
Huidobro

Рис. Б.
1.
Кассіус
Кулідж.
«Собаки
, які
грають
у покер.

Додато
к В

Рис. В.1. Альбрехт

Дюрер, «Крыло
синебрюхой сизоворонки», 1512 р.

Додаток Г

Рис. Г Чарльз М. Шульц, «Снупі», 1950

Додаток Д

Рис. Д 1.1

Рис. Д 1.2

Додаток Е

Урок з образотворчого мистецтва 6 клас "Анімалістика в скульптурі".

Навчальна мета: розширювати знання учнів про анімалістичний жанр, навчати виконувати скульптурне зображення тварини;

розвивальна: розвивати вміння насолоджуватися спогляданням творів образотворчого мистецтва, аналізувати їх, формувати естетичні почуття, смак, активізувати ініціативу й творчу уяву учнів;

виховна: прищеплювати любов до тварин, дбайливе ставлення до них, зацікавленість творами образотворчого мистецтва. Оснащення Зоровий ряд: фотозображення скіфських прикрас (фрагмент золотої пекторалі та золота бляшка), радянських та німецьких порцелянових статуєток тварин, єгипетського сфінкса в Гізі, пам'ятників (мамонтів у Ханті-Мансійську (Росія), капітолійській вовчиці у Римі (Італія), Хатіко у Токіо (Японія), тигру на прогулянці в Осло (Норвегія), коту в Барселоні (Іспанія), Білому Біму Чорне вухо у Воронежі (Росія)), скульптур (А.-л. Барі «Слон біжить», «Лев убиває змію»; К. Фратен «Мисливець із соколом», «Переможець перегонів Дербі 1840-х років»; В. В. А. Моріц «Коні біля криниці Вольф»; л. Е. Дезіре «Сетер із дичиною»; П. Клодт «Приборкувачі коней»). Матеріали та інструменти: пластилін (глина), дощечки для ліплення, стеки, серветки для витирання рук, клейонки.

Додаток Ж

